

Konference SLUNEČNICE

Ekonomická fakulta
VŠB-TU Ostrava

Čeladná, Beskydy
11. – 12. 11. 2009

Hranice, rizika a paradoxy podpory studentů se zdravotním postižením a specifickými vzdělávacími potřebami

Libor Novosad

Akademická poradna a poradna pro zpřístupňování studia lidem se zdravotním postižením. Technická univerzita v Liberci
libor.novosad@tul.cz

Abstrakt: Text se zaměřuje na faktory a aspekty, které ovlivňují proces zpřístupňování VŠ studia studentům s postižením. Charakterizuje aktéry tohoto procesu a upozorňuje na možná rizika či překážky, které mohou úspěšnost tohoto procesu ohrozit. Autor vychází ze svých dlouholetých zkušeností v této oblasti.

Klíčová slova: Studenti s postižením a speciálními vzdělávacími potřebami, aktéři procesu zpřístupňování studia; rizika, hranice a překážky, možná řešení.

Abstract: The text focuses on the factors and considerations that affect the process of making university study for students with disabilities. Characterizes the actors in this process and highlights the potential risks or obstacles that may jeopardize the success of this process. Author builds on its longstanding experience in this field.

Keywords: Students with disabilities and special educational needs, actors making process of study; risks, borders and barriers, possible solutions.

1 Uvedení do tématu

ČR se připojila k vyrovnávání vzdělávacích příležitostí a aktivnímu naplňování evropského standardu ve zpřístupňování vysokoškolského vzdělávání lidem se zdravotním postižením či znevýhodněním. Zdravotní postižení může ve svých důsledcích vést v řadě případů k omezení sociální aktivity a tím i příležitostí ke vzdělávání a profesnímu uplatnění, což jistě platí i o procesu vysokoškolského studia. Řešení tohoto problému a podpora emancipace občanů s postižením se odvíjí od minimalizace nejen architektonických, ale zejména sociálních či psychosociálních bariér a předpojatosti veřejnosti. Koneckonců mottem Evropského roku rovných příležitostí (2007) bylo „Rozdílní v životě, stejní v právech“, což mj. naznačuje, že cesta k inkluzi osob se zdravotním postižením nevede k jejich zvýhodňování a „opečovávání“, ale k zohledňování specifík člověka s postižením, k vyzdvížení jeho přirozené jinakosti a jedinečnosti, ke kompenzaci možných nerovností i k prevenci diskriminace ve všech jejích podobách.

Dnes můžeme konstatovat, že v oblasti dostupnosti vysokoškolského studia pro lidi se zdravotním postižením či znevýhodněním se celkově v Česku situace v posledních 20-ti letech výrazně zlepšila, což potvrdily průzkumy provedené jak Vládním výborem pro zdravotně postižené občany (2006), tak Akademickou poradnou TU v Liberci (2006 – 2007). Dochází ke konstituování speciálních poradenských i asistenčně-facilitačních

aktivit na vysokých školách po celé ČR. Tomuto trendu odpovídá i existence sekce pro problematiku studentů se speciálními potřebami v rámci Asociace vysokoškolských poradců.

2 Akademické prostředí vs. studenti se zdravotním postižením

Dosavadní zkušenosti zcela jednoznačně vypovídají o tom, že zpřístupňování VŠ studia lidem se zdravotním postižením je především o lidech a jejich postojích. Odstraňování nezájmu managementu univerzit, mezilidských bariér a předsudků i různě motivované neochoty se ukazuje být mnohem náročnějším a dlouhodobějším procesem než redukování bariér architektonických či technických. K tomu je však nutno poznamenat, že na rozdíl od výrazné a „uchopitelné“ legislativní podpory integrace žáků i studentů se speciálními vzdělávacími potřebami (resp. se zdravotním postižením) na základních a středních školách, je obdobná podpora na české akademické půdě vyjádřena jen vágní formulací v Zákoně o vysokých školách, což bohužel nevytváří potřebný systémový rámec, z něhož by mohly české VŠ vycházet a jenž by sjednocoval jejich úsilí. Současný stav tak neposkytuje zájemcům s postižením potřebnou podporu a nástroje k tomu, aby mohli o vysokoškolské studium účinněji usilovat a pracovat tak na své osobní emancipaci a sociální integraci, ani nemotivuje vysoké školy k aktivnějšímu a komplexnějšímu odstraňování bariér všeho druhu. Díky tomu je zpřístupňování VŠ lidem se ZP řešeno školu od školy různě - s různou mírou iniciativy, fundovanosti a komplexity, s místy diskutabilní validitou realizovaných opatření, s většinou nižší mírou spolupráce mezi školami a s minimální systémovou podporou centrálních orgánů.

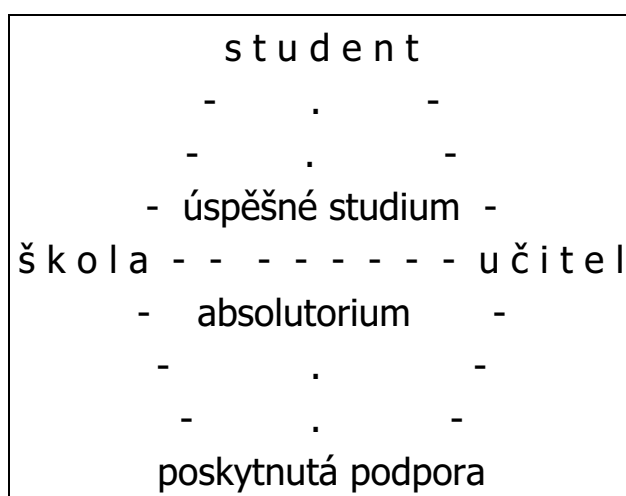
Zpřístupňování českých VŠ studentům s postižením bývá též někdy ztěžováno uvažováním, pro něž se vžil název „disabilismus“, což znamená předjímání neschopnosti či automaticky zneschopňující či podceňující přístup. Rovněž „rozhodování o nich bez nich“, tedy nezájem o názory, pocity a podněty studentů s handicapem a jejich nepřijetí coby rovnocenných, svéprávných partnerů v procesu zpřístupňování studia, není žádoucí. Vysokoškolský student je přece dospělým, rovnoprávným člověkem schopným vyjadřovat své názory, definovat své potřeby, podílet se na rozhodování a zároveň nést svůj díl odpovědnosti za realizovaná rozhodnutí. V tomto směru mu může být oporou i kvalitní vysokoškolské poradenství.

Je zcela samozřejmé, že v nutných případech a nezbytně nutném rozsahu musí být – zejména z hlediska pedagogicko-metodické, studijně-organizační, speciálně pedagogické i asistenční facilitace studentů s postižením uplatňován individuální přístup. Všem zúčastněným však musí být jasné, že nejde o snižování požadavků na vědomosti a zvládání studijních povinností, ale o přiblížení formy a harmonogramu všech předepsaných povinných i volitelných studijních aktivit a povinností možnostem každého ZdP studenta tak, aby mohl ve srovnatelné kvalitě, avšak individualizovanou formou a postižení kompenzujícím způsobem prezentovat své schopnosti, vědomosti, zájem o obor, iniciativu a studijní úsilí. To mj. předpokládá realistický postoj k lidem/studentům s postižením a uvědomění si, že člověk, jedinečná osobnost je na vždy na prvním místě, jeho svízelná situace, funkční porucha a možné znevýhodnění jsou faktory omezující jeho přístup k příležitostem a snižující jeho kvalitu života, nikoli jeho lidskou důstojnost a hodnotu.

Pracujeme přece s lidmi, ne s postižením. „Diagnózu“, typ studentova postižení bychom sice měli znát, ale pro jeho efektivní facilitaci je podstatné to, co z postižení, resp. funkční poruchy vyplývá pro obvyklé studijní aktivity a život v akademickém prostředí.

3 Subjektivní a objektivní faktory a hranice „úspěchu“

Úspěchem máme na mysli přijetí ke studiu, dobrý průběh studia, absolvování a následné adekvátní pracovní uplatnění. Jde tedy o proces přinášející využití nadání a intelektového potenciálu, seberealizaci a následně pracovní uplatnění i osobní, resp. socioekonomickou emancipaci studenta se zdravotním postižením. Souvztažnosti a základní faktory, které onen úspěch ovlivňují, znázorňuje následující obrázek a tabulka:

STUDENT	ŠKOLA	UČITEL
<ul style="list-style-type: none"> - osobnost, mj. volní a povahové rysy, - kompetence k zacházení s vlastním životem, - motivace, aspirace, - nadání, schopnosti, studijní předpoklady, - adaptabilita a odolnost vůči zátěžovým situacím. 	<ul style="list-style-type: none"> - atmosféra, otevřenost ve vztazích mezi učiteli a studenty, - postoj a konkrétní opatření k vyrovnávání příležitostí, - filozofie realizované podpory, - vedení učitelů k individuální práci se studenty. 	<ul style="list-style-type: none"> - osobnost, charakter, profesní etika, - míra vyváženosti mezi odborností a pedagogickými kvalitami, - interakce se studentem, - zkušenost, empatie, otevřenost a vztah k přirozené lidské diverzitě.
<p>SPOLEČNÝ PŘEDPOKLAD “ÚSPĚCHU“: Soulad vzájemných očekávání a reálný poměr mezi potřebami studenta a možnostmi školy.</p>		

Z tohoto znázornění vyplývá, že se na úspěchu podílí komplex subjektivních a objektivních faktorů nebo činitelů, mezi kterými může docházet k nevyváženosti či nekompatibilitě, jak je to ilustrováno v následujících bodech, resp. příkladech:

- Někdy bývá podceňováno riziko neujasněných, neadekvátních a nenaplněných vzájemných očekávání mezi školou a podporu potřebujícím studentem i aspekt transparentnosti kompetencí a otevřenosti vztahu mezi studentem s postižením a pedagogy i managementem školy. Obě strany musí být adekvátně informovány i motivovány a mít jasno v tom, jaká jsou jejich očekávání a možnosti. Proto je základem primární práce se ZP zájemci o studium nalezení souladu či reálně dosažitelné shody mezi představami, přáními, nadáním i schopnostmi studenta, možnostmi školy, situací na trhu pracovních příležitostí, možnostmi zaměstnavatelů a nároky zvolené profese. Výsledkem je volba vhodného studijního oboru či specializace. V sekundární fázi jde již o návrh i realizaci opatření a způsobů podpory, umožňujících vlastní studium. Terciární stadium podpory je pak zaměřeno na pracovní uplatnění studenta-absolventa.
- Ambivalentní postoje pedagogů ke studentům se ZP se mohou projevat například:
 - soucitem a nepřiměřenou snahou pomáhat. Soucit nic neřeší a může zraňovat, podobně jako nepřiměřený zájem („fascinace odlišností“) nebo nežádoucí pomoc, která může být ponižující;
 - předsudky. Neinformovanost a neochota přijmout, že někdo může fungovat jinak, se projevuje zejména v předsudcích odsuzujících či segregujících, naopak předsudky heroizující nebo ochranné se projevují spíše zveličováním údelu postiženého a jeho nemístnou až manipulativní podporou;
 - obavami, které obvykle pramení z nejistoty, nezkušenosti a zkreslených představ či neinformovanosti. Pedagog se bojí, že situaci nezvládne, neví jak komunikovat, má obavu z nařčení z diskriminace atd.;
 - přehnaným realismem ve snaze předejít podezření z protekcionismu, pedagog je kritičtější než k běžným studentům a vyžaduje maximální nasazení od studenta se ZP,
 - „rovnostářstvím“, tzn., že učitel trvá na tom, že student s postižením bude plnit studijní povinnosti standardním způsobem jako jeho kolegové bez postižení, nebo studovat nebude.
- Upřednostňování určitých forem podpory. Na některých školách jsou zřizována centra pomoci handicapovaným studentům, která primárně neposkytují poradenské služby, ani na to nemají kvalifikované pracovníky, ale zaměřují se na asistivní technologie či technickou podporu ZP studentů. Toto přeceňování technologizace podpory (vyřešíme bariérovost budov, zajistíme osobní asistenci, nakoupíme optoelektronické aj. pomůcky, uděláme digitalizaci skript, literatury i záznamů přednášek, poskytneme studijní materiály v alternativních formátech, zajistíme tlumočení neslyšícím ap.) vede k mylné představě, že ZP studentům již nemůže téměř nic bránit ve studiu. Faktem však je, že tyto studenti většinou potřebují i cílenou psychosociální a pedagogickou poradenskou podporu, protože zvládání „technických“ obtíží je jen jednou z mnoha zátěžových situací, které provázejí jejich život.
- Spolupráce s rodinou. Některé rodiny očekávají, že škola poskytne ZP studentovi veškerý servis, včetně např. sociálních služeb, což v praxi není možné. Proto je třeba

se předem domluvit, co může škola udělat, zařídit či zprostředkovat a na čem musí spolupracovat rodina ZP studenta.

- Zvládnutí přechodu na novou, od SŠ zcela odlišnou, formu studia. Tento problém se může zvýšeně týkat právě ZP studentů, protože musejí zvládat dopady svého postižení, čelit novým problémům souvisejícím se změnou prostředí, případně dohánět určitý vědomostní deficit a ještě se učit jinému stylu studijní práce i komunikace s akademickou veřejností. Navíc VŠ studium poskytuje jistou, dříve nepoznanou volnost, jejíž nezvládnutí vede k nakupení studijních povinností a třeba i k ukončení studia.
- Interakce se studentským kolektivem. To, zda bude ZP student akceptován a přijat studentskou komunitou, závisí jak na jeho osobnosti, komunikativnosti a aktivitě, tak na klimatu v akademickém prostředí i charakteru, nepředpojatosti a iniciativě kolegů ZP studenta.
- Akceptování poradenských zjištění a z nich plynoucích návrhů konkrétních opatření ve prospěch klientů - studentů mají na většině univerzit pouze doporučující charakter. Je tedy na konkrétním akademickém funkcionáři, vedoucím katedry, pedagogovi, jak bude na doporučení poradny reagovat. Zda bude respektovat studentův-klientův problém, poskytne mu tak šanci k jeho zvládnutí a splnění předmětných studijních povinností, nebo zda bude doporučení poradny ignorovat, bude trvat na postoji spočívajícím na tezi, že se jedná o individuální problém studenta, který buď on sám zvládne, nebo ze školy odejde. Proto k vlastní práci s klienty-studenty patří také mediace a advokace, tedy zprostředkování pochopení východisek, osobních stanovisek či postojů i příčin řešených problémů všemi zainteresovanými a navození konsensu při realizaci opatření, řešících klientův problém a reflektujících jeho osobní možnosti i potřeby a možnosti vzdělávací instituce. Tzn., že je pořád třeba mnohé vysvětlovat, překonávat určitou předpojatost, zprostředkovávat domluvu mezi všemi zúčastněnými a zabraňovat nedorozumění.
- Někteří akademičtí pracovníci se bohužel stále domnívají, že úsilí o kompenzaci nebo alternativní řešení studentova znevýhodnění je formou jeho nepatřičného zvýhodňování či nástrojem nežádoucí pozitivní diskriminace. Tento problém může pramenit z:
 - Zažitých předsudků a „neschopnosti“ poradce přiblížit a vysvětlit studentův problém tak, aby jej funkcionář, pedagog či jiný pracovník školy dokázal pochopit, vcítil se do něj a měl zájem spolupracovat při jeho řešení,
 - ostychu některých ZP studentů, jenž jim brání oprávněně upozornit na své potíže a speciální potřeby,
 - naopak toho, že student se ZP dává příliš najevo, že má právo na individuální přístup a ohledy ze strany akademických pracovníků,
 - určité neochoty vyučujících individuálně pracovat se studenty, kteří mají specifické vzdělávací problémy a tudíž i speciální potřeby,
 - (a bohužel také) občasné snahy studentů o zneužití poradenské podpory k neoprávněnému studijnímu „zvýhodnění“ – student si teprve v krizové situaci (- nezvládnutá zkouška, neuzavření semestru) účelově „vzpomene“, že má nějaký zdravotní problém či postižení.

3.1 Vybrané zajímavé zkušenosti

- Ukazuje se, že studenti s vrozeným či velmi časně získaným postižením přistupují ke studiu realističtěji a aktivněji, než studenti s postižením získaným později (degenerativní onemocnění, úrazy ap.). Je to mj. dáno tím, že studenti s vrozeným postižením své funkční omezení přijali, adaptovali se na svoji situaci, znají své limity a mají adekvátní aspirace. Naopak studenti po úrazech a s pozdějšími těžkými onemocněními nejsou plně adaptováni na svou změněnou životní situaci, nesmířili se s určitou ztrátou funkčních schopností (nebo ji považují za dočasný stav), mívají zkreslené sebehodnocení (své možnosti nazírají optikou svého původního, nezhoršeného zdravotního stavu) a tudíž i neodpovídající aspirace – nejmarkantnější je tento jev u studentů, kteří byli po úraze v komatu a došlo u nich k závažnému poškození kognitivních aj. psychických funkcí;
- současně se však potvrdilo, že studenti po úrazech jsou akademickými pracovníky vnímáni lépe a vstřícněji, což je asi dáno vědomím, že pracovní, sportovní či dopravní úraz se může stát víceméně každému;
- studenti přicházející ze „speciálních“ středních škol nebývají tak dobře připraveni k VŠ studiu, jako ti, kteří se integrovali, tj. absolvovali běžnou střední školu, což má kořeny v tom, že náročnost a tempo studia na „speciálních“ SŠ bývá uzpůsobeno možnostem spíše průměrných až slabších žáků, kdežto běžné SŠ (především gymnázia a lycea) se v podstatě prioritně zaměřují na přípravu žáků-studentů k dalšímu studiu na VOŠ a VŠ.
- na školách, které poskytují asistenční podporu (bývá realizována čtyřmi způsoby – dobrovolnictvím, spolužáky, zaměstnanci školy nebo lidmi sjednanými školou s úřadem práce, tzv. veřejně prospěšné práce), dochází občas k disproporcím mezi požadavky studenty a možným rozsahem takové služby. Proto je nezbytné si vyjasnit, že jde o studijní osobní asistenci zahrnující služby pro ty studenty, kteří potřebují jejich postižení kompenzující asistenci či podporu při některých činnostech jako je např. pohyb a orientace v areálu univerzity, sebeobsluha, doprovod, obstarávání běžných záležitostí souvisejících se studiem a životem na VŠ, asistence při studiu (zapisování přednášek apod.). Nejedná se tedy o osobní asistenci ve smyslu sociální služby definované v Zákoně o sociálních službách. Současně je třeba vyřešit právní otázky (odpovědnost, pracovní doba, proškolení) asistence a zejména dát asistentovi i studentovi prostor k seznámení a vzájemnému „oťukání“ i k tomu, aby měl asistent jasno v tom, které úkony či činnosti a jakým způsobem bude zajišťovat.

3.2 Shrnutí kapitoly 3 a 3.1

Shrňme si tedy, co může mj. bránit naplňování konceptu přístupnosti VŠ studia studentům s postižením a speciálními vzdělávacími potřebami:

LIMITY / HRANICE	RIZIKA
- Soulad adekvátních očekávání a fungující komunikace mezi zúčastněnými, - opravdová, nikoli formální podpora vedení školy,	- Disproporce mezi nároky studia, možnostmi studenta a školy, - nerespektování nebo podcenění po-radensko-facilitačních

<ul style="list-style-type: none"> - kompetenční harmonie (studenti i akademičtí pracovníci mají potřebné kompetence, které dokáží adekvátně využívat), - nepředpojatost, vstřícnost a zájem učitelů, - akceptování lidské diverzity, - dostatečná motivace a realistický sebenáhled u studentů se speciálními vzdělávacími potřebami - validní detekce skutečných potřeb, priorit a možností 	<ul style="list-style-type: none"> doporučení, - předsudečný nebo ambivalentní postoj vůči studentům, - názor, že zpřístupňování VŠ je nadstandardně humanistický akt, - nadměrná závislost studentů na facilitaci, - nízká kompetentnost studentů ve vztahu k vlastnímu životu i studiu,
--	--

Jakousi výslednicí úspěchu studenta, jež je reprezentována zvládnutím všech částí studia, uspokojující profesní orientací, reflektující jeho schopnosti i možnosti, a získáním odpovídající pracovní pozice, lze spatřovat v nezbytném souladu všech výše zmíněných faktorů. Jen student motivovaný, adaptovaný na svou životní situaci, disponující studijními předpoklady, přijímaný učiteli i celým akademickým prostředím, které vnímá vyrovnávání příležitostí jako samozřejmost a činí pro to konkrétní systémová opatření, má šanci vystudovat a uplatnit svůj potenciál. Pokud student nemá jasno v tom, co a proč studuje, nemá dostatečně silnou vůli, když naráží na nevstřícnost pedagogů, v akademickém prostředí se cítí osamělý a škola nemá zájem o vyrovnávání příležitostí (vnímá to jako marginální záležitost), ba ani nemá zpracovanou vizi podpurných opatření, pak jsou jeho šance na získání VŠ vzdělání výrazně nižší. Případný neúspěch tedy musíme chápat jako poruchu, disproporci v celém komplexu vztahů, okolností, skutečností a podmínek, ne jako snadno přijatelný fakt, že student, učitel nebo škola selhali.

4 Závěr, aneb co z toho vyplývá pro naši práci

V tomto příspěvku jsme chtěli připomenout, že by pomoc a podpora studentů s postižením měla respektovat holistický (resp. bio-psycho-sociální) přístup, tzn. že jevy, faktory, události a okolnosti jsou provázané do sítě, v níž všechno souvisí se vším a jedna složka lidské existence i lidského konání přímo a nepřímo, primárně i sekundárně ovlivňuje složku jinou. Současně chceme vyslovit naději, že stávající absence politiky MŠMT zaměřené na naplňování konceptu přístupnosti VŠ studia a občasná nekonceptnost či nekoordinovanost realizovaných facilitačních opatření na jednotlivých školách, bude nahrazena koncepčním, systémovým a legislativně zastřešeným přístupem. Tomu napovídá i aktivita Rady vysokých škol (jak o tom informovala Dr. Krhutová na valné hromadě Asociace vysokoškolských poradců 30. 6. 2009) a priority Odborné pracovní skupiny Vládního výboru pro zdravotně postižené občany pro vzdělávání v oblasti rovných příležitostí v terciárním vzdělávání. Věříme tedy, že se zpřístupňování studia studentům s postižením stane běžnou záležitostí, patřičně zohledněnou i v hodnocení všech českých VŠ.

Literatura

1. Novosad, L.: FACILITACE STUDENTŮ SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI V RÁMCI ČESKÉHO VYSOKOŠKOLSKÉHO PORADENSTVÍ. In: Sborník z konference Vysokoškolské poradenství (Brno 2006), str. 25 – 28. Praha: NAEP, 2007.
2. Novosad, L.: AKTUÁLNÍ SITUACE A VYBRANÉ PROBLÉMY ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ VYSOKOŠKOLSKÉHO STUDIA STUDENTŮM SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI, RESP. ZDRAVOTNÍM HANDICAPEM. In.: Sborník ze semináře k VŠ poradenství (Praha 2007). Praha : NAEP-Euroguidance, 2007. ISBN 970-80-904005-0-4.
3. Novosad L.: VYBRANÉ PROBLÉMY ADAPTACE HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA VŠ STUDIUM. In: Sborník z II. konference „Vysokoškolské studium bez bariér“ (2007). Liberec : TU v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-314-9.
4. Novosad L.: AKTUÁLNÍ SITUACE A VYBRANÉ PROBLÉMY ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ VYSOKOŠKOLSKÉHO STUDIA STUDENTŮM SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI. In: Aula 2 / 2008, s. 22- 30. Praha : Centrum pro studium vysokého školství, 2008. ISSN 1210-6658.
5. Novosad, L. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. Praha : Portál, 2009. 269 s. ISBN 978-80-7367-509-7

Curriculum

Libor Novosad

Telefon: +420 485 355 106

Email: libor.novosad@tul.cz

Oblasti zájmu: speciální pedagogika, psychologie, sociální práce, poradenství

Zastávaná funkce: vedoucí poradny a VŠ pedagog

Název instituce: Akademická poradna a poradna pro zpřístupňování studia lidem se zdravotním postižením (AP TUL), Technická univerzita v Liberci, Studentská 2, 461 17 Liberec 1

Stručný životopis:

PhDr. Mgr. Libor Novosad, PhD. , C.C.S.N. - studoval filozofii, knihovnictví, sociální informatiku a komunikaci na FF UK v Praze, sociologii a teorii řízení na VŠE v Praze, speciální pedagogiku na PedF MU v Brně a UK v Praze, „speciální“ poradenství na University of Alberta v Kanadě a psychologii pro speciální pedagogy na FF UK. Absolvoval mnoho zahraničních stáží (Dánsko, Irsko, Kanada, Německo, Norsko, Polsko, Rakousko, Slovensko, Švédsko, Velká Británie) a má rozsáhlou publikační činnost. Pracuje na Technické univerzitě v Liberci, kde založil a vede Akademickou poradnu. Externě přednáší nebo jinak odborně spolupracuje zejména s FSS MU v Brně, PedF UK v Praze a FSS OU v Ostravě, kde je členem vědecké rady. V současnosti je předsedou Asociace poraden pro osoby se zdravotním postižením, členem výboru Společnosti sociálních pracovníků, členem rady Asociace vysokoškolských poradců a členem redakční rady česko-slovenského časopisu Sociální práce/Sociálna práca. Participuje jako konzultant nebo supervizor na mnoha aktivitách, expertních pracovních skupinách či projektech. Mezi jeho hlavní odborné zájmy patří speciální pedagogika, případová sociální práce, sociologie handicapu a disability studies, ucelená rehabilitace, teorie i praxe poradenství pro osoby zdravotně i sociálně znevýhodněné a samozřejmě zpřístupňování vysokoškolského studia lidem s postižením.